

Van enkele meest bekende personen, zoals Mata Hari die in Leeuwarden geboren en/of getogen zijn, weten we dat zij Duitse "roots" hebben.

Ook veel minder bekende Duitsers die naar Leeuwarden zijn getrokken hebben culturele sporen achtergelaten.

Zoals de architecten Bruns en Stoett, respectievelijk afkomstig uit Emden en Bramsche. In de 19de eeuw zijn zij verantwoordelijk voor de (her)bouw van o.a. het Fries Museum, Burmaniahuis, de Synagoge, het Stadhouderslijk hof, het oude Harmoniegebouw, de Joodse school, het Nieuwe Anthoniusgasthuis en diverse andere gasthuizen en enkele typische Leeuwarder winkels, met de kenmerkende afgeronde hoekpanden.

Uit de lange lijst van erfgoed gemaakt door mensen van Duitse herkomst mogen de toren en de klokken van Oldehove en enkele pronkstukken in de Grote kerk, zoals het hoofdaltaar en het orgel, niet ontbreken.

Voormalige schouwburg de Harmonie (Stoett, 1881)

LOCATIES VOOR HOLLANDGÄNGER (HANNEKEMAAIERS EN TÖDDEN/TEXTIELHANDELAREN)

- 1 Hoeksterpoort, entree Hollandgängers
- 2 Bonifaciuskerk (vanaf 1884) voor o.a. Duitse winkeliers
- 3 Zuupsteeg, een van de boter/karnemelkmarkten
- 4 Berlikumermarkt 17/19. Voormalige winkel in oorspronkelijke staat van C&P Suren/Drontmann
- 5 Waag en karnster
- 6 Nieuwestad 110 en 100 voormalige winkel van V&D/Drontmann en C&A (Brenninkmeijer)
- 7 Oude Bonifaciuskerk (voor 1884)
in de volksmond: Over de Koornmarkt
- 8 Poepenmarkt op de veemarkt, Zaailand
- 9 Groot Schavernek 7/13
Herbergen Franeker Veerhuis/Nieuw Duinkerken
- 10 Nieuwestad 34 (Choise), voormalige herberg de Zon

IN LEEUWARDEN GEBOREN, VAN DUITSE AFKOMST

- e** Maurits Escher (1898, Leeuwarden), Grafisch kunstenaar Grote Kerkstraat 11, voorouders afkomstig uit Kervenheim (Nordrhein-Westfalen)
- h** Richard Hageman, (Leeuwarden 1881) Componist, Sint Jacobsstraat 35, afkomstig uit Werth (Nordrhein-Westfalen)
- s** Jan Jacob Slauerhoff (1898, Leeuwarden), Schrijver, Voorstreek 33, afkomstig uit Laasphe (Nordrhein-Westfalen)
- z** Margaretha Zelle (Mata Hari), (1876, Leeuwarden) Danseres, Kelders 33 (geboren) en Grote Kerkstraat 28, afkomstig uit Rheda-Wiedenbrück (Nordrhein-Westfalen)
- w** Wilhelm IV van Oranje Nassau (1711, Leeuwarden), Stadhouders Hofplein 29, ouders afkomstig uit Kassel en Dessau (Hessen)

HANNEKEMAAIERS, IN DE STEDEN

Voor maaiers die nog geen werkplek hadden gevonden, was een bezoek aan de (vee)markten in steden een manier om aan werk te komen. Op die markten, kwamen de boeren die nog maaiers zochten. Deze vorm van arbeidsbeurs werd **poepenmarkt** genoemd. Deze markt was op vrijdag in Leeuwarden (Zaailand).

STEDEN ALS VERZAMELPLEKKEN

Omdat Hannekemaaiers gewoonlijk in groepen reisden, verzamelden ze zich in sommige situaties in de steden voor de terugreis. Daarnaast werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om in de stad (op de markt) nog iets te kopen om mee terug naar huis te nemen. Men ging soms naar de stad om naar de kerk te gaan. (Niet alle dorpen hadden voor alle gelovigen een kerk.)

Zo geeft Hendrik Burger in zijn Leeuwarder jeugdherinneringen (1949) aan, dat rond 1875 voor de RK St. Bonifatiuskerk aan de Nieuwstad (nu bioscoop Tivoli) ca. 100 Hannekemaaiers zaten te bidden. Hij vermoedde dat zij niet binnen werden gelaten.

HANNEKEMAAIERS EN KARNEMELK

Boter was één van de grote exportproducten van Friesland, vooral (via Harlingen) naar Engeland. De boterhandel liep via Leeuwarden (Waag).

Bij het karnen van melk tot boter is karnemelk een restproduct, dat dus overvloedig aanwezig was en goedkoop en gretig aftrek vond in Friesland. Ook bij de Hannekemaaiers was karnemelk populair. Karnemelk en Hannekemaaiers hoorden bij elkaar.

KLEERMAKER GRIMM

De Leeuwarder kleermakersfamilie Grimm is afkomstig uit Oedelsheim aan de Wezer in Hessen. Johannes Grimm verbleef sinds 1841 in Leeuwarden. Hij kwam vanuit Oldenburg, waar hij zijn vrouw Frederica Pulzger leerde kennen. In Leeuwarden woonden zij in de Sacramentstraat 20, zie [g](#), waar hij als kleermaker aan de slag ging. Johannes en Frederica hadden 9 kinderen nl. 6 jongens en 3 meisjes. Van de zonen werden er 5 kleermaker. Later zouden ook een aantal kleinzonen en - dochters dit vak in gaan. Zij leerden het vak bij collega kleermakers in Nederland en Duitsland.

Vele nazaten zijn vanuit een sterk sociaal christelijke motief op allerlei fronten actief, zowel binnen de Friese cultuur als op landelijk niveau in cultuur en politiek. Nazaten zijn o.a. Pieter van Vliet (ARP), Paul van Vliet en Doetje van der Velden.

TEXTIELHANDELAREN INTEGREREN IN 3 FASE

FASE 1, VERBLIJF EN VERKOOP IN HERGEGEN

Immigranten hebben mogelijk een belangrijke rol gespeeld in het ontstaan van de eerste herbergen in Leeuwarden. Al in 1601 verwierven een herbergier uit Hamburg en één uit Xanten het burgerrecht van Leeuwarden. De herbergen aan de Schavernek waren in die tijd al populair bij Duitse handelaren.

FASE 2: HANDEL VANUIT EEN GEDEELDE WONING

In de 18de eeuw veranderde de economische situatie op het platteland sterk. Vanuit kooplieden en ambachtelijke bedrijven in de steden ontstond kritiek op marskramers. Zij vonden het een oneerlijke situatie dat marskramers geen en zij wel belastingen moesten betalen.

Uiteindelijk eiste de Friese regering in 1771 van vreemde kooplieden een vaste woning. Het Belastingregister toont aan dat Tödden na de wetgeving vanaf 1771 in Friesland overstapten van het huren van een kamer (in herbergen) naar het huren van een volledige woning, in de regel met meerdere bewoners. Voorbeeld: Voorstreet 33 (later woning van Slauerhoff)
Gewoonlijk trad men enkele dagen na het verwerven van burgerrechten, toe tot het koopmansgilde. Definitieve vestiging was duidelijk geen intentie, maar wel de opname of integratie in de gemeenschap van de gevestigde kooplieden. Het motief was het ongestoord kunnen bedrijven van trekhandel.

FASE 3: HANDEL VANUIT EIGEN WONING EN WINKEL

In 1796 verwierf Herman Brenninkmeijer het burgerrecht en een woning. Mettingen (D) werd daarna niet meer meld als woonplaats. Enige jaren later kwamen er meerdere Brenninkmeijers met de gehele familie naar Sneek. Dit blijkt uit de doop- en trouwboeken van de gemeente Sneek. In Leeuwarden en andere Friese plaatsen gebeurde hetzelfde.

Voorstreet 33

In het huis van de uit Duitsland afkomstige wiel-draaier Stocker woonde in het seizoen ook nog enkele trekhandelaren. Later werd idt het geboortehuis van de schrijver-dichter Slauerhoff